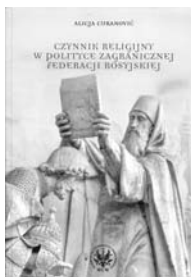

Święta i nieświęta Rosja

Alicja Curanović, *Czynnik religijny w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010

Badania związków między religią a polityką, pomimo długiej tradycji, wymagają poszukiwania wciąż nowych metod, dostosowanych do wymogów zmieniającego się świata. Przejawy religijności w życiu publicznym bywają bowiem racjonalizowane poprzez działania polityczne.

Alicja Curanović, przedstawiając fenomen relacji między religią a polityką zagraniczną Federacji Rosyjskiej, buduje przemyślaną i jasną narrację, umiejętnie, z ogromnym znawstwem i erudycją tworzy poszczególne części pracy. Dzieli ją na osiem rozdziałów. Zastanawia się w nich nad obecnością i rolą religii w życiu publicznym i politycznym Rosji; analizuje politykę zagraniczną Federacji Rosyjskiej pod kątem wykorzystania w niej religii, a także śledzi wszelkie przejawy funkcjonowania rosyjskiej „diplomacji konfesyjnej”, podając konkretne przykłady. Dołącza również krótki tekst zatytułowany *Przypadek Polski*, w którym zadaje pytanie, czy tragedia z 10 kwietnia 2010 roku będzie miała wpływ na stosunki polsko-rosyjskie, sama jednak odpowiedzi nie udziela. Wielość poruszonych tematów, począwszy od definiowania religii w przestrzeni społecznej i politycznej, poprzez analizę czynników decydujących o religijności, po prezentację faktów z historii Rusi i Rosji, ukazuje dobry warsztat i umiejętność wykorzystania różnych metod badawczych.

Zakres i cel pracy określa autorka we wstępie: „Rozprawa dotyczy polityki zagranicznej Rosji w latach 1991-2009. Problemem badawczym są relacje między religią a polityką. Celem jest zdiagnozowanie przejawiania się czynnika religijnego w polityce zagranicznej oraz ustalenie, jakie funkcje on pełni” (s. 10). Prezentacja polityki zagranicznej Rosji zostaje potraktowana w sposób nowatorski. *Novum* polega właśnie na szukaniu

i wyeksponowaniu religii w przestrzeniach społecznych (wspólnota), ideologicznych (na przykład nacjonalizm) i politycznych (partie) oraz jej wpływie na relacje Rosji z innymi państwami.

„W historii państwa rosyjskiego czynnik religijny pełnił funkcję identyfikacyjną, legitymizacyjną, integracyjną, kulturotwórczą, socjalną, a w polityce zagranicznej – dyplomatyczną i cywilizacyjną” (s. 105). Stwierdzenie to stanowi podsumowanie wcześniejszych zwiezłych opisów roli religii na różnych etapach rozwoju państwa: od Rusi Kijowskiej, najazdu Mongołów, poprzez dynastię Romanowów, po ZSRR. Te syntetyczne opisy ukazują proces wykształcania się „tradycyjnych” religii Rosji, przy jednoczesnej pierwszoplanowej roli Cerkwi prawosławnej (s. 104). Wyróżnienie religii tradycyjnych: prawosławia, islamu, judaizmu i buddyzmu, jest tu niezwykle istotne. Stosunek do nich będzie wyznaczał główne cechy polityki wewnętrznej państwa, a później – niejako pochodnej działań wewnętrzpaństwowych – polityki zewnętrznej.

Pojęcia „swój”, „nasz” nie mogą być ograniczone jedynie do przynależności religijnej, konieczne jest więc wprowadzenie wartości nadrzędnej, mającej szerszy zasięg. *Russkij mir* obejmuje wszak różne języki i etnosy. „Swój”, przynajmniej od czasu panowania Piotra I, a zwłaszcza carycy Katarzyny II, znaczy lojalny. Prowadzi to do wykształcenia się grup oddanych i wiernych państwu muzułmańskim, buddystów, nie mówiąc już o Cerkwi prawosławnej. Lojalność, będąc przejawem identyfikacji politycznej, nie znosi bynajmniej istniejącej wcześniej opozycji między chrześcijanami a wyznawcami innych religii. Ci pierwsi przez długi czas określani byli jako naród (nacja), na nich więc spada obowiązek niesienia misji cywilizacyjnej. Nawiązując do tych twierdzeń, autorka w przekonujący

sposób przedstawia połączenie działalności Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej w zakresie prowadzonych misji z późniejszą aktywnością dyplomatyczną państwa. Interesującym przykładem mogą tu być tłumaczenia Biblii. Autorka wspomina o współczesnym projekcie tłumaczenia tej księgi na język chiński (s. 302), co miałyby integrować kulturowo liczną już społeczność chińską w Rosji. Problem tłumaczeń pojawia się jednak w historii wcześniej. W latach siedemdziesiątych XX wieku powstał Instytut Tłumaczenia Biblii, z siedzibami w Sztokholmie i Moskwie. Podjął on inicjatywę tłumaczenia Biblii na niesłowiańskie języki Rosji. W ZSRR był on przez władze tolerowany przede wszystkim ze względu na działalność naukową (opracowanie gramatyk, alfabetyzacja). Również dzisiaj odgrywa pewną rolę jako ośrodek promujący rosyjską naukę w różnych środowiskach religijnych, społecznych i kulturowych, w tym w związanych z Instytutem europejskich kościołach protestanckich. Jednak historia tłumaczeń, rozumiana jako wyraz troski o podnoszenie poziomu cywilizacyjnego ludów Rosji, sięga przynajmniej XIX wieku i działalności Nikołaja Ilmńskiego. Dowodzi to znaczenia dwóch czynników kulturotwórczych – a więc języka i religii – w Rosji.

W części poświęconej kontaktom zagranicznym Rosji autorka w ciekawy i oryginalny sposób przedstawia typologię owych relacji, zestawiając materiał w trzech rozdziałach. Prezentuje w nich relacje Rosji z państwami prawosławnymi, następnie z krajami niechrześcijańskimi, z krajami muzułmańskimi oraz z Chinami i Indiami, a także poddaje analizie relacje Rosji z krajami Zachodu, w tym z USA i Watykanem.

Autorka interesująco prezentuje fakty związane z funkcjonowaniem islamu w Rosji, podziałami wśród muzułmanów i ich

wykorzystaniem w promowaniu pozytywnego wizerunku Rosji w świecie muzułmańskim. Kontakty z islamem przejawiają się na kilku płaszczyznach, poczynając od współpracy z Organizacją Konferencji Islamskiej, stanowiącej ogromne osiągnięcie dyplomatyczne Rosji, po zaangażowanie polityczne na Bliskim Wschodzie. W rozważaniach tych poświęcono też nieco miejsca Iranowi. Tradycyjnie i historycznie w relacjach rosyjsko-irańskich czynnik religijny związany był z działalnością Rosji jako obrońcy prawosławia, a szerzej chrześcijan Wschodu. W przypadku Iranu było to dość dobrze widoczne po wojnach persko-rosyjskich (zakończonych pokojem w Torkmanczaju w 1828 roku). Rodzi się jednak pytanie, w jakim stopniu owe kontakty religijne mogą kształtować późniejsze relacje gospodarcze czy polityczne. Obecnie bowiem polityka Rosji względem Iranu ma charakter pragmatyczny, podobnie jak jej zaangażowanie w sprawę Afganistanu. Afganistan pojawia się w pracy Alicji Curanović w kontekście opisów muzułmanów w ZSRR. Warto byłoby jednak, nawiązując do wypowiedzi przewodniczącego Rady Muftich Rosji Rawila Gajnutdina z października 2009 roku, że Rosja będzie zbliżać się do świata muzułmańskiego poprzez Afganistan, poświęcić temu krajowi nieco więcej uwagi. Polityka promocji nowej twarzy Rosji w świecie muzułmańskim jest doskonale widoczna w jej działaniach w Afganistanie.

Praca zawiera bogatą literaturę, w tym, co oczywiste, wiele publikacji w języku rosyjskim. Czasem dają o sobie znać pewne trudności w transkrybowaniu nazw i nazwisk, co bynajmniej nie umniejsza wartości merytorycznej całości. Na stronie 295 nazwisko przewodniczącego Organizacji Konferencji Islamskiej Ekmeleddina İhsanoğlu pojawia

się w formie Ichsanoglu, a przedstawiciel Światowej Ligi Muzułmańskiej Mohammad Hajat występuje również jako Mochamed Chajat (dwie formy na stronie 228). Na stronie 226, gdzie mowa o tym, że przedstawiciele państwa rosyjskiego, wyjeżdżając „za granicę, odwiedzają cerkwie, co także podnosi znaczenie obiektów RCP poza granicami”, jako przykład została podana wizyta Putina w Sofii w 2008 roku i jego obecność wraz z bułgarskim prezydentem Georgim Pyrwanowem w soborze Aleksandra Newskiego. Sobór ów nie podlega jednak Rosyjskiej, lecz Bułgarskiej Cerkwi Prawosławnej, choć wezwanie otrzymał na cześć rosyjskiego księcia i świętego, co dowodzi prorosyjskich postaw Bułgarów, omawianych w innej części książki.

Praca jest ważnym głosem na temat współczesnej Rosji oraz niezwykle aktualnej problematyki relacji między religią a polityką. Trafne, precyzyjne analizy i stwierdzenia Alicji Curanović powinny pobudzać do dyskusji. Oddajmy więc na koniec głos autorce: „Czynnik religijny służy w polityce zagranicznej do wytyczania stref wpływów cywilizacyjnych” (s. 330).

Marcin Rzepka

